

TİRE'DE BULUNAN CAMİLER, TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE GÖREVLİLER VE MAL VARLIKLARI

Mehmet Başaran

Sanat tarihi açısından zengin bir kültüre sahip olan Tire'de camiler sayısal bakımdan çokluk gösterdikleri gibi üslup bakımından da çokluk ve çeşitlilik sunmaktadır. Tire, 144 mihrap¹ ve 33 cami-i şerifi bünyesinde barındırmaktaydı². Ali Cevad ise, Tire'nin içinde 48 cami, 49 mescid olduğunu belirtmekte ve çevresi ile de 112 mescid olduğunu yazmaktadır³. H. 1317-M. 1899/1900 ve H. 1326-M. 1908 yılı Aydın Salnamelerinde ise, 65 mescit bulunduğu belirtilmektedir⁴.

Peki neden bu kadar çok cami sorusu, yanıtını da tarihsel yaşam içerisinde çıkarmaktaydı. Örneğin; Paşa Camii 450 yıldan daha fazla bir sürelik geçmişe sahiptir. Osmanlı devrinde büyük mimarların kalfa ve çırak yetiştirmekte olduğu bilinmektedir. Kalfa ustalık diploması alabilmek için bir cami inşa ettirmeye ve bunu mimarına beğendirmeye zorunlu görünmekteydi. İşte Tire'de olduğu gibi gördüğümüz bu camiler öğrenimlerini belgeleyen tezler konumundaydı⁵.

Camilere değindiğimiz zaman doğal olarak bu mekanların görevlileri üzerinde de durmamız gerekmektedir. Bunlar müftü, mahalle imamları ve vaiz vb. görevliler olmaktadır.

Müftü, Şeyhülislam'ın devlet ve hükümet merkezinde gördüğü işleri, eyalet ve sancak merkezi olan büyük kentlerde gören kimselerdi. Görüşleri istenen konuda "fetva" verirlerdi. Fetva isteyenlerden ücret alır, geçimini bu ücretlerle sağlardı. Şeyhülislam'ın teklifi ile Padişah tarafından atanırlardı.

Mahalle, sosyal ve dinsel hizmetlerin görülmesinde en küçük yönetim biçimi olması nedeniyle mahalle imamlarının da önemli bir rol üstlendikleri bilinmektedir. Mahallelerde bulunan cami, mescid ve mahalle okulları gibi kurumlarda imam ve yardımcılar görev yapmaktaydı. Bu görevliler, beş vakit namaz kıldırarak, ölenler için gerekli dinsel işlemleri yürütmelerinin yanı sıra mahallenin güvenliği ve huzurun sağlanmasını da üstlenmekteydiler⁶.

Camiler ve Görevliler

İlk önce üzerinde durmamız gerekli olan 1844/1845 yıllarına ilişkin temettuat defterlerinden çıkarttığımız Belde-i Müftü teb'asından İstanbullu Hacı Ahmed bin Mehmed'dir. Müftülük görevinde bulunan bu kişi bir önceki yıl 40 kuruş vergi verirken, üzerinde hiç bir malı bulunmamakta ve toplam 250 kuruş temettuat ödemekteydi⁷.

Bununla birlikte Murtaza ve Ali Han Mahallesi'nde Nakşibendiye Tarikatı Dervishi bulunmaktaydı. Sanatı olmadığı yazılan Hasanoğlu Mehmed bin Hasan bir önceki yıl 180 kuruş vergi verirken, 99 kuruşluk aşar toplamını 132 kıyve üzümünden sağlamaktaydı. Bunun yanında 5 dönüm üzüm bağı bulunmakta ve 1844 senesinde 990 kuruş, 1845 senesinde de 350 kuruş; icar geliri olarak 1 dükkandan 75 kuruş gelir elde etmekteydi. 2380 kuruş temettuat ödemekteydi.

Ulu Cami

Cami-i Kebir olarak da anılmaktadır⁸. Çok payeli camilere örnek olan bu cami kiliseden çevrilmiştir⁹. 1267 tarihinde Anadolu Selçuklularından Kılıç Aslan oğlu Keyhüsrev tarafından yaptırılmıştır. Caminin yanında Aydınoğulları zamanından kalma bir de tarihi medrese bulunmaktadır. Bu medresenin kitabesi minare yanındaki duvardadır. Buna göre medrese 1354 tarihinde Ali Han tarafından yaptırılmıştır¹⁰. Eski adı Cami-i Kebir olan Yeni Mahallede bulunmaktadır¹¹. Önceden kiremitli olan bu camii Birgili Derviş Ağa tarafından tamir edilmiş ve kurşun ile örtülmüştür. Minare kapısının solumunda şu tarih yazılıdır. " ... Büniye hazel camii's-şerif Sultanü'l -Arap ve'l acem Kubad bin Keyhüsrev ibn-i Kılıç Arslan sene sitte ve sittin ve seb'a-mie..." yazılıdır. Tamir ile ilgili olarak da ;

"İnayet irdi çün min indi Bari / İdüp tamirini bir pir-i fani / Ana Derviş Ağa hemnam oluptur / Bilad içinde Birki hem mekanı / Duası düşdü Şeyhin ana tarih / Ana tamir eden emri ilahi / Sene 1088 ve bu şehirde bundan ulu cami kadim yoktur. Tulen ve arzen 160 ayaktır. Ve bir yan kapusu ve bir kible kapusu vardır...¹²" Temettuat defterlerine göre Hacı Hafız Ahmed Efendi bin Hüseyin ve Çilingiroğlu Ahmed Reşid bin Mehmed¹³ imamlık görevi yürütmekteydi.

Hacı Hafız Ahmed Efendi bin Hüseyin'in bir önceki yıl verdiği vergi 260 kuruş olarak görülmektedir. Bayındır'da zeytinliği bulunan imam, 1058 kuruş temettuat ödemekteydi.

Çilingiroğlu Ahmed Reşid bin Mehmed'in ise mal varlığı görülmemekte ve 330 kuruş temettuat ödemekteydi.

Caminin müezzinliği görevinde Hafız Mehmed bin Hasan bulunmaktaydı. 66,5 kuruşluk aşar toplamı 3 kıyye hintadan 36 kuruş; 30 kıyyelik üzümünden 22,5 kuruş; 2 kıyyelik revgan-ı zeytinden 8 kuruş ile elde edilmekteydi. Ayrıca Kürdellü 'den Salih ile ortak işlediği 6 dönüm mezru tarladan 1844 senesinde 360 kuruş, 1845 senesinde 100 kuruş; 6 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 225 kuruş, 1845 senesinde 200 kuruş; 9 sak zeytin eşçarından 1844 senesinde 80 kuruş 1845 senesinde de 60 kuruş gelir elde etmekteydi. Bu gelirlerin karşılığında da 467 kuruş temettuat ödemekteydi.

Mütevellilik görevinde Çilingiroğlu Mehmed bin Mehmed görünmektedir. Bayındır Ergenli'de zeytinliğinden başka bir şeyi bulunmamakta ve 315 kuruş toplam temettuat ödemekteydi.

Cami-i Kebir kayyumluğunda bulunan Sarı Kırılıoğlu Hasan bin el-Hacc İbrahim'in 9 kuruşluk aşar toplamı 12 kıyyelik üzümünden elde edilmekteydi. Ayrıca 2 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 90 kuruş, 1845 senesinde 40 kuruş; 3 sak zeytin eşçarından da 1845 senesinde 80 kuruş gelir elde etmekteydi. Bu gelirlerin karşılığında da 90 kuruş toplam temettuat ödemekteydi.

Hüsamettin Oğlu Mehmet Bey Camii

Tek kubbeli camilere örnek olan bu cami Dere Mahallesi Sarıca Yusuf sokağında bulunmaktadır. Osmanlı döneminde Alaca Mescid mahallesi diye bilinmektedir¹⁴.

Temettuat Defterlerinden tesbit ettiğimize göre bu caminin imamı olarak Tokadlıoğlu Molla Osman bin Mehmed ve Bademiyeli Hacı Hafız Mehmed bin Mustafa görünmektedir¹⁵.

İmam Tokadlıoğlu Molla Osman bin Mehmed, aynı zamanda adi hizmetkarlık görevini de sürdürmektedir. Bir önceki yıl 40 kuruş vergi verirken, 1844/1845 yılında ise 600 kuruş temettuat ödemektedir. Üzerinde bir malı bulunmamaktadır.

İmam Bademiyeli Hacı Hafız Mehmed bin Mustafa ise aynı zamanda peynircilik de yapmaktadır. Bir önceki yıl 130 kuruş vergi verirken, 15 kuruşluk toplam aşarın 20 kıyye üzümünden sağlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 2 dönüm üzüm bağından 1844/1845 yıllarında 150 kuruş gelir elde edilirken, 1 merkebi ve Bayındır Peşrefli'de zeytinliği bulunmaktadır. Bu gelirlerin karşılığında 900 kuruş temettuat ödemektedir.

Bunların yanında müezzinlik görevini yapan Çelmeoğlu Molla Mehmed bin Hacı Ali aynı zamanda mısırcılık işi ile uğraşmaktaydı. Bir önceki yıl 150 kuruş vergi verirken, 7,5 kuruşluk toplam aşarın 10

kıyye üzümünden sağlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bir dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 97,5 kuruş ve 1845 senesinde de 50 kuruş; 15 sak zeytin eşçarından da 1844 senesinde 108 kuruş, 1845 senesinde de 150 kuruş gelir elde edilmekte ve bu gelirlerin karşılığında da 687,5 kuruş temettuat ödemektedir.

Narin Camii = Hacı Sinan Camii

Tek kubbeli camilere örnektir. 1384 yılında Hacı Sinan tarafından yaptırılan bu cami¹⁶, Bahariye Mahallesindedir. Osmanlı Döneminde ise Takiyyecizade Mahallesi olarak geçmektedir.

Temettuat Defterlerinden tespit ettiğimize göre bu caminin imamı olarak Hacı şeyh Mehmed Efendi bin Mustafa görülmektedir¹⁷. Aynı zamanda hatib ve mütevellî görevlerini de sürdürmektedir. Bir önceki yıl vergi vermediği anlaşılmaktadır. 1 merkebi bulunmakta ve 350 kuruş temettuat ödemektedir.

Karahasan Camii

Tek kubbeli camilere örnek olup, 1440 yapımıdır. Tire lehçesinde Garesen Cami olarak yer etmiştir. Aydınogullarından Cüneyt Bey'in kardeşi Kara Hasan tarafından yaptırılmıştır. Minaresi mısır sömeğine benzemektedir. Cami yapımcısı modelini doğadan almıştır. Caminin haziresinde Cağaloğlu Ali Paşa gömülüdür¹⁸. Cumhuriyet Mahallesinde bulunmaktadır. Osmanlı döneminde ise Yahşi ve Kara Hasan Mahallesi diye bilinmektedir.

Temettuat Defterlerinden tesbit ettiğimize göre bu caminin imamı olarak Tekyeli Hafız Hüseyin bin Musa bulunmaktaydı¹⁹. Aynı zamanda vaizlik ve muhtarlık görevlerini yapmaktaydı. 49,5 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da 50 kıyyelik üzümünden alınan 37,5 kuruş ve 1 kıyyelik bürülceden alınan 12 kuruştan elde edilmekteydi. Ayrıca ortak işlediği 15 dönüm mezru tarladan 1844 senesinde 120 kuruş, 1845 senesinde de 130 kuruş; 6 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 375 kuruş, 1845 senesinde de 300 kuruş ve 28 arı kovanından da 50 kuruş hasılat elde etmekteydi. Bu gelirlerin karşılığında da 429 kuruş temettuat ödemekteydi.

Suratlı Camii

Tek kubbeli camilere örnek olup, 1384 yılında Suretli Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır²⁰. Paşa mahallesindedir. Osmanlı döneminde Suretli Mehmet Paşa mahallesi olarak geçmektedir.

Temettuat Defterlerinden tespit ettiğimize göre bu caminin imamı olarak Alaşehirli İmam Hafız Ali Efendi İbn-i Mehmet²¹ bulunmaktaydı. 52,5 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu 70 kıyyelik üzümde elde edilmekteydi. Ayrıca 8 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 525 kuruş, 1845 senesinden de 375 kuruş gelir elde edilmekteydi. Bu gelirlerin karşılığında da 525 kuruş temettuat ödemekteydi.

Cazir=Kazir=Kadı Camii

Tek kubbeli camilere örnek olup, 1384 yılında Kazırzade (Kadı) tarafından yaptırılmıştır. Bu caminin de vakıf geliri olarak 100'den fazla dükkanı bulunmaktaydı²². Ertuğrul Mahallesi, Kazıroğlu Sokak'da yer alan bu cami zaviye fonksiyonludur. Cami beylikler devrinde Veledi Kadı, Osmanlı döneminde ise sözcüklerin sonlarına getirdikleri "r" harfiyle sözcükler değişime uğratılmaktaydı. Örneğin elma elma-r, helva helva-r şeklini almaktaydı. Kadı anlamına gelen "kaazi" de "kaazi-r" şeklini almıştır²³. Katip Çelebi, Cihannüma adlı eserinde bu cami ile ilgili olarak; "...Kurşun örtülü cami ve esvak ve hamamları vardır...Bir müsallası vardır. Tulu ve arzı ikiyüz hatve mürabbaü'ş-şekil bu saha kargir duvar ile mahsur dört kapı konmuştur. Her kapıdan onar paye nerdüban ile suud olunur. Ve bu sahanın vasatında ab-ı revanı daim bir şadırvan vardır. Zemini tirfil nam sebze ile müzeyyendir. Ve bazı eşçarı vardır. Ve duvar-ı kiblesi dahilinde hait-i şarkiden hait-i garbiye varınca yüz tane dirahht serv..."demekte, aynı yer hakkında Evliya Çelebi ise şu bilgileri verir:...Ve bu şehrin şimalinde bir namazgah-ı azim vardır...daiyen madar cürmü 1.200 adımdır. salat-ı ideyn ve dua-yı istiska için inas,zükür bunda ibadet ederler. İçerisinden tulu ve arzı ikişer yüz adem şekli murabba yer vasidir. Ser-â-pâ kargir seng âbâddır ve canib-i erbaasında dört kapıları vardır, onar kademe taş nerdübanlar ile suüd olunur kapulardır. Daiyen madar dört duvarlarının kaddi ikişer âdem boyu metin kal'a duvarı misaldir. Ve bu musallanın ta vasatında üstai mermer bir Şafî havuzu inşa etmiş kim fevvaleri pertab idiüb musalliler teçiddi vuzu ederler. Ve saha-yı mesaha-i kübranun içi ser-â-pâ tirfil ve yonca ve ayrık ve gayr-ı nebatat giyahat ile sebze-zar olup gûya bir yeşil revahi katife ferşi bukelemaun olmuştur kim sayf-ı şitada bir çimen-zarı lale-zarı izar kâni hezarı daimdir ve gûna-gûn dirahht-i mütehalat var kim her biri eflâke ser çekmiş yüz adet secere-i mevzundur. Saye-ı zilli himayelerinde cemaat-ı derya misal cümle ibadeti Zü'l-celâl iderler ve bu cümle eşcarat dahi haliki herdüdezaya ibadet-i müstemirre menzilesinde ale't-tertib saf saf gulamı halka beguş gibi el kavuşup şeb ruz tevhid ve temcid ve teskir ve

tahmidi Rabbi mecidi lisan-ı hal ile hilkatleri üzre ibadet hizmetin eda etmededirler. velhasıl bu ibadet-gah müslimin Tire şehrinin mecmaüz zühadı ve dar'üs- sacidinidir...²⁵".

Temettuat Defterlerinden tespit ettiğimize göre bu camiinin imamları olarak Sarı Hacı Hasanoğlu Hafız İbrahim bin Hacı mehmet ve Şerbetçizade Hafız Hüseyin Efendi bin Hacı Mehmet görünmekteydi. Bunun yanında Şerbetçizade Hafız Hüseyin Efendi bin Hacı Mehmet, Pirinççi Camii * imamıydı ²⁶.

Sarı Hacı Hasanoğlu Hafız İbrahim bin Hacı Mehmet'in, geçen yıl hasılatından 30 kuruş vergi verdiği anlaşılmaktadır. 4 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu bir kıyyelik zeytinden elde edilmekteydi. Ayrıca 2 eşçar zeytinden 1844 senesinde 40 kuruş, 1845 senesinde de 260 kuruş gelir elde etmekte ve Bayındır'da zeytinliği bulunmaktaydı. Bu gelirlerin karşılığında da 400 kuruş temettuat ödemekteydi.

Şerbetçizade Hafız Hüseyin Efendi bin Hacı Mehmet, geçen yıl hasılatından 200 kuruş vergi verdiği anlaşılmaktadır. 64.5 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da 6 kıyyelik şairden 48 kuruş ve bir kıyyelik hintadan 12 kuruş ve 6 kıyyelik üzümünden elde edilen 4.5 kuruş ile elde edilmekteydi. Ayrıca 40 dönüm mezru tarladan 1844 senesinde 600 kuruş, 1845 senesinde de 400 kuruş, bir rönüm üzüm bağından 1844-45 senelerinde de 45 kuruş vergi elde etmekteydi. İcar geliri olarak da iki mağazadan 40 kuruş gelir elde etmekte, bir bargiri ve Bayındır'da zeytinliği bulunmaktaydı. Bu gelirlerin karşılığında da 1300 kuruş temettuat ödemekteydi.

Tahtakale Camii= Hacı İsmail Bey Camii

Tek kubbeli camilere örnek olup 1384 yılında Hacı İsmailoğlu tarafından yaptırılmıştır. iki katlı olan Camii'nin alt katında dükkânlar bulunmaktadır. Halk arasında bir söylentiye göre, Hoca Emir bir camii yaptırmak ister. Halk, camiinin Orfeni Panaya Kilisesi'nin karşısına yapılmasını ister. Böylece doğu köşesinde cami, batı köşesinde kilise yer alır. Sokak kimi kez kilise sokağı, kimi kez de Emir İsmail Ağa sokağı olarak söylenir. Yeni Mahalle'de bulunmaktadır ²⁷.

Temettuat Defterleri'nden tesbit ettiğimize göre bu cami hatibi olarak, talebe olan berber Ahmetoğlu Hafız Ali bin Mehmet 28 görünmekteydi. 5 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da 4 kıyyelik üzümünden ve 0.5 kıyyelik revgan-ı zeytinden 2 kuruş ile elde edilmekteydi. Ayrıca 7 sak zeytin eşçarından 1844 senesinde 20 kuruş 1845 senesinde de 40 kuruş, 3 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde

de 30 ve 1845 senesinde de 20 kuruş gelir elde etmekteydi. İcar geliri olarak da bir dükkândan da 20 kuruş gelir elde etmekteydi. Bu gelirlerin karşılığında da 270 kuruş temettuat ödemekteydi.

Yeni Camii= Behram Kethüda Camii

Tek kubbeli camilere örnek olup Behram Kethüda tarafından yaptırılmıştır. 1914 yangını sırasında caminin etrafı tamamen yandığı halde bub mabet ortada kalmış ve hiç bir zarar görmemiştir. Taş bir avluya sahip olan bu cami, ender bir özellik olan üzeri kurşunlu bir şadırvana sahiptir. Ayrıca Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında muntazam bir şekilde karla aşlamalı su ile dolu sebilhanesi vardır. Yeniçeri kethüdası Behram Ağa, babasından miras olarak ve liyakatine dayanarak yani Yavuz Selim'in Mısır'ı muhafazası ve vali paşaların bağımsızlıklarını elde edememeleri için askeri gücü askeri genel kumandanlık oluşturarak sağladığı bir mevki olan askeri kaymakamlığı elinde bulunduran bir kişiydi Tire'nin güzelliğini duyan Behram Kethüda, Mısır'dan Tire'ye geldiği zaman halkın onu karşılamasından duyduğu memnuyeti dile getirmek amacıyla bu camii yaptırmıştı.²⁹ İç süsleme bakımından mükemmel olan bu caminin duvarları çiçek ülkesi olan Tire'nin bu niteliğine uygun olarak duvarları rengarenk güllerle süslenmiştir. 1882 tarihinde Tahtakale Boğazi'ndeki Ahmet Sandıkoğlu'nun dükkanında çıkan yangın Savran Hanı'nın bulunduğu yere kadar yayılarak caminin revakları, dış manfeli ve minaresinin alemi yandığı gibi özellik gösteren şadırvanın üstüne büyük bir ağaç devrilerek harabolmasına neden olmuştur³⁰.

Temettuat defterlerinden tespit ettiğimize göre, bu caminin imamı olarak Molla Çelebi Medresesi'nde Müderris Mustafa Efendi ibni Abdullah damadı olan Sarayköylü Hafız Hasan Efendi ibn'ül Hacc Osman³¹ görünmekteydi. Üzerinde bir malı olmayan imam 520 kuruş temettuat ödemekteydi.

Yeni Cami'de Eskici Haliloğlu müezzin Mustafa bin Halil ve Eskici Osman Efendi ibn-i Ömer³² de müezzinlik görevi yapmaktaydı.

Eskici Haliloğlu Müezzin Mustafa bin Halil kazzazlık da yapmaktaydı. Bir önceki yıl 60 kuruş vergi verirken 5.5 kuruşluk toplam aşarın 7 kıyye penbenden sağlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 5 dönüm penbe tarlasında 1844 yılında 5.5 kuruş gelir elde ederken bir erkek bargiri bulunmaktadır. Bu gelirlerin karşılığında da 652.5 kuruş temettuat ödemektedir.

Eskici Osman Efendi ibni Ömer de müezzinlik yanında eskicilik yapmaktaydı. Bir önceki yıl 60 kuruş vergi verirken 9.5

kuruşluk toplam aşarın, 11 kıyye üzümünden 5.5 kuruş, 1 kıyye revgan-ı zeytinden 4 kuruş ile sağlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 3 dönüm üzüm bağından 1844 yılında 53.5 kuruş, 1845 yılında da 150 kuruş; 4 sak zeytin eşcarından 1844 yılında 40 kuruş, 1845 yılında da 50 kuruş gelir elde ederken bir dişi merkebi ve Bayındır Canıklar'da zeytinliği bulunmaktaydı. Bu gelirlerin karşılığında da 392.5 kuruş temettuat ödemektedir.

Cami-i Cedid kayyumluğunda bulunan Kayyım Ahmet bin Hasan³³ müstahdemlik ve kazzazlık yapmaktaydı. Bir önceki yıl 60 kuruş vergi verirken 19.5 kuruşluk toplam aşarın 5 kıyye üzümünden 3.5 kuruş; 4 kıyye revgan-ı zeytinden 16 kuruşla sağlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 1.5 dönüm üzüm bağından 1844 yılında 37.5 kuruş, 1845 yılında da 50 kuruş; 9 sak zeytin eşcarından 1844 yılında 160 kuruş, 1845 yılında da 200 kuruş gelir elde etmektedir. Bu gelirlerin karşılığında da 897.5 kuruş temettuat ödemektedir.

Saatçi Hafız Mehmet bin Mustafa³⁴ise Camii-i Cedid muvakkiti görevinde bulunmaktaydı. Bir önceki yıl 20 kuruş vergi verirken, sanatından sağladığı gelirle 300 kuruş temettuat gelir ödemektedir.

Yalınayak Camii = Hasan Çavuş Camii

Tek kubbeli camilere örnek olup, halkın Mimar Sinan olarak nitelendirdiği Hasan çavuş tarafından yaptırılmıştır³⁵. Ertuğrul mahallesinde bulunmaktadır.

Temettuat Defterlerinden tesbit ettiğimize göre, bu camiin imamı olarak Kabakoğlu Hafız Mustafa bin Mehmet³⁶ gönünmektedir. Kabakoğlu Hafız bin Mehmet, geçen yıl hasılatından 60 kuruş vergi verdiği anlaşılmaktadır. 10.1 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da 3 kıyyelik üzümünden 2.1 kuruş ve 2 kıyye zeytinden 8 kuruş ile elde edilmekteydi. Ayrıca 2.5 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 22.5 kuruş 1845 senesinde de 27.5 kuruş; 5 sak zeytin eşcarından 1844, 1845 senesinde de 80 kuruş gelir elde etmekteydi. Bu gelirlerin karşılığında da 402,5 kuruş temettuat ödemekteydi.

Yahşi Bey Camii

Yeşil imaret olarak da tanımlanmaktadır. Yeni mekanlı camilere örnek olup 1441 yılında II. Murat'ın kumandanı Halil Yahşi Bey tarafından yaptırılmıştır. Yeni Mahalle'de bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu kararıyla müze yapılması için 1935'te Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiş ve 1946 yılında müze yapılmıştır. Selçuk Medresesi'ne

benzemekte olan cami, iç mekanın ana hatlarını mihrap uçlarındaki 4 hacim tayin etmektedir. Son cemaat yeri 5 bölmeli, minaresi bir veya iki tanedir. Minaresi çini motiflerle süslüdür³⁷. Yahşi Bey'in oluşturduğu vakıf, Tire'deki vakıf dükkânların yüzde 25'ini kapsamaktadır. 120'den fazla dükkânı bulunmaktadır. Böylece ticari önemin sağladığı olanaklar dan en iyi şekilde yararlanılabilmekteydi. Önceden Mevlevihane olan bu cami " ... mahallesinde cami olmamak ile münkalip etmişler. Amma yine yan sofaları ve mihrap tarafı tabakaları yine mevlevihane tarzı üzere durur ve biribiri içinde kurde kubbeli gayet musanna camidir ve ser-â-pâ re'sası nilgün ile mesturrdur...bu mahalle yine cümle erbabi Maarifan-ı Mevleviyandır...Ve bu caminin haremünde abdest havuzunun canib-i erbasında evc-i semaye ser çekmiş nahl-i nur serapa hadargün ibretnümün seramat serviler var kim rayiha-yı miskden dimağ muattar olur..."³⁹ diyen Evliya Çelebi, seyahatnamesinde bize bu camiyi anlatmaktadır.

Temettuat Defterlerinden tesbit ettiğimize göre Aydınli Mehmet Efendi bin Halil⁴⁰ görünmekteydi. İmamlık görevi yanında Yahşi Bey Camii vaizi ve medresesi müderrisi görevlerinde ve ayrıca mûy-tablık yapmaktadır. 30 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da 40 kıyyelik üzümde elde edilmekteydi. Ayrıca 8 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 300 kuruş, 1845 senesinde de 320 kuruş gelir elde etmekte ve bir dölsüz mandası bulunmaktaydı. Bu gelirlerin karşılığında da 660 kuruş temettuat ödemekteydi.

Temettuat Defterlerinden tesbit ettiğimize göre bu caminin vaizi olan Fahrettin Efendi bin el Hacc Hasan Hamit Efendi⁴¹ görünmekteydi. 49.5 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da iki kıyyelik şairden 12 kuruş; 50 kıyyelik üzümde 37.5 kuruş ile elde edilmekteydi. Ayrıca 7 dönüm mezru tarladan 1844 senesinde 120 kuruş- *Yayla Fakihler Mahallesinde Hindoğlu ile ortak işlemekte* - ; 15 dönüm üzüm bağında 1844 senesinde 375 kuruş, 1845 senesinde 350 kuruş; 14 sak zeytin eşcarından 1845 senesinde 50 kuruş gelir elde etmekte, Bayındır Falaka'da zeytin eşcarı bulunmaktaydı. İcar geliri olarak 25 dönüm tarlayı kiraya vermekte ve yüz kuruş gelir elde etmekteydi ve bu gelirlerin karşılığında da 532,5 kuruş temettuat ödemekteydi.

Alaybey Camii

1813 yılında Hacı İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır. Cumhuriyet Mahallesinde bulunmaktadır⁴².

Temettuat Defterlerinden tespit ettiğimize göre bu caminin

imamı ve hatibi olarak Sarı Hafız Mehmet bin İbrahim⁴³ görünmektedir. 130 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da 1 kıyyelik akdarıdan 8 kuruş, 1 kıyye çavdardan 10 kuruş, 80 kıyye üzümünden 60 kuruş, 1 kıyye börülceden 12 kuruş ve diğer aşar ürünlerinden de 40 kuruş ile elde edilmekteydi. Ayrıca 6 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 600 kuruş, 1845 senesinde de 800 kuruş, 15 dönüm mezru tarladan da 1844 senesinde 700 kuruş, 1845 senesinde de 150 kuruş gelir elde etmekte; 1 dölsüz manda, 2 kara sığır öküzü ve 1 bargiri bulunmaktaydı. Bu gelirlerin karşılığında da 2200 kuruş temettuat ödemekteydi.

Kucur-Gucur Camii

İpekçiler mahallesinde Gürcü Melek Sokak'ta bulunmaktadır. Temettuat Defterlerinden tespit ettiğimize göre bu caminin imamı olarak Çırçıroğlu Hafız İbrahim bin İbrahim⁴⁴ görünmektedir. İmamlık görevinin yanında urgancılık da yapmaktadır. Bir önceki yıl verdiği vergi 50 kuruş olarak görülmektedir. 6 dönüm bağı bulunmakta ve 250 kuruş temettuat ödemekteydi.

Hafsa Hatun Camisi

1354 yılında Aydınolu İsa Bey'in kızı tarafından yaptırılan bu cami Tire'nin doğu ucundaki Duatepe mahallesindedir. Bu caminin vakfında temettuat defterine göre Köleoğlu Ali bin Abdullah'ın üvey kerimesi Ayşe Hatun⁴⁵ görev yapmaktaydı. Üzerinde bir şeyi bulunmayan Ayşe Hatun 866.5 kuruş temettuat ödemekteydi.

Ağa Camii

1798 yılında Mehmet Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır. Ketenci Mahallesinde bulunmaktadır⁴⁶.

Temettuat defterlerine göre Elifoğlu Hasan bin Hüseyin⁴⁷ bu camide müezzinlik görevi yürütmekte ve ırgadlık yapmaktaydı. Bir önceki yıl verdiği vergi 285 kuruş olarak görülmektedir. 39 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da 20 kıyyelik üzümünden 15 kuruş, 3 kıyye duhandan 9 kuruş ve 2 kıyye penbeden 15 kuruş ile elde edilmekteydi. Ayrıca 1.5 dönüm mezru tarladan 1844 senesinde 150 kuruş; 1 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 150 kuruş, 1845 senesinde 100 kuruş; 1 dönüm duhan tarlasından da 1844 yılında 90 kuruş, 1845 yılında da 80 kuruş gelir elde etmekte ve bir dölsüz mandası bulunmaktaydı. Bu gelirlerin karşılığında da 790 kuruş temettuat ödemekteydi.

Odun Pazarı Camii

Hatip görevinde bulunan Mücellid Yusuf Efendi bin Mustafa aynı zamanda mücellidlik mesleğini de yapmaktaydı. Üzerinde bir mal varlığı görülmemekte ve mücellidlik sanatından 200 kuruş temettuat ödemekteydi⁴⁸.

Gürcü Melek Camii

Aydınoğlu Mehmet Bey'in ikinci oğlu Gazi Umur Bey'in kızlarından Gürcü Melek tarafından yaptırılmıştır. Büyük ölçüde hasar görmesi üzerine yıkılmış ve yerine yeniden bir cami yaptırılmıştır. Eskiden Sofuköy olarak bilinen İstiklal Mahallesindedir⁴⁹. İhsaniye Mahallesindedir⁵⁰.

Temettuat defterlerine göre Derviş Hocaoğlu Seyyid Ahmet bin Mehmet⁵¹ imamlık görevini yürütmekteydi. 7.5 kuruşluk aşar toplamı 10 kıyyelik üzümde elde edilmekteydi. Ayrıca 3 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 75 kuruş, 1845 senesinde 225 kuruş gelir elde etmekteydi. Bu gelirlerin karşılığında da 180 kuruş temettuat ödemekteydi.

Hamza Ağa=Yeniceköy Camii

Tek kubbeli camilere örnek olup 1684 yılında Hamza Ağa tarafından yaptırılmıştır. Evliya Çelebi Yeniceköy'den Yenice kasabası olarak söz etmektedir. Dört Eylül Mahallesinde bulunan bu camide⁵² temettuat defterlerine göre Hacı Yusuf Efendi ibn-i Hacı Mehmed Efendi⁵³ hatiplik görevini yürütmekteydi. Bir önceki yıl verdiği vergi 50 kuruş olarak görülmektedir. 39 kuruşluk aşar toplamı 1 kıyye şairden 6 kuruş, 5 kıyye üzümde 3 kuruş, harir-i ham'dan 14.5 kuruş ve 5 kıyye duhandan 15 kuruş ile elde edilmekteydi. Ayrıca 6 dönüm mezru tarladan 1844 senesinde 140 kuruş, 1845 senesinde 157 kuruş, 1.5 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 37.5 kuruş, 1845 senesinde 30 kuruş; 8 sak dut eşcarından 1844-1845 senelerinde 65 kuruş ; 2 duhan tarlasından 1844 senesinde 150 kuruş, 1845 senesinde de 200 kuruş gelir elde etmekte, 1 buzağı, 1 tayı ve 60 kuruş ederinde 1 sağman mandası bulunmaktaydı. Bu gelirlerin karşılığında da 488.2 kuruş temettuat ödemekteydi.

Bu camiler yanında hem Rumlar hem de müslümanlar açısından önemli bir caminin de varlığı söz konusudur. Cami ve kilise özelliği gösteren **Şemsettin Camii** ile ilgili olarak ; *"..caminin altında iki oda vardı. Ve bunlardan birinde bir su kaynağı bulunuyordu. Çevredeki Rum kadın ,erkek ve çocuklar bu yüzden oraya'Ayazma'*

adını vermişlerdi. Pazar günleri gelirler, mumlar yakarlar, kaynakta yüzlerini gözlerini yıkarlar, kaplarına su doldurur evlerine götürürlerdi. Ayrıca kendi ayinlerini yaparlardı. Bu yüzden Tire'de halk arasında 'üstü cami altı cami olan yer neresidir' gibi bir bilmece söylenir olmuştur. Şemsettin Camii, Tire'nin ünlü ağaçlık, sullak, kırlık gezinti yerlerine yakındı. Bu yere ' Kahveler' adı verilmişti. Yaz günleri pek çok Tireli çevreye gelip yer içer eğlenirdi. Rumlar da Pazar günleri Ayazma için gelirler sonra çevrede günlerini geçirirlerdi. Sonradan Mehmet Bey adında bir efe yakında bir kahve açtı, Ayazma'ya bir kapı yaptırarak Rumları para karşılığı Ayazma'ya girmeye zorladı. Efe günlerden bir gün çekilip gittikten sonra özgürlük geri döndü ..." ⁵⁴ denilerek, olaylardan hem müslüman hem de hıristiyan halkın üzüntü duyduğunu belirtmektedir. Temettuat Defterlerine göre Şerifzade Mehmet Ali Efendi bin Hüseyin⁵⁵ imamlık yapmaktaydı. Bir önceki yıl 50 kuruş vergi ödeyen imamı, 7.5 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu 5 kıyyelik üzümünden 3.5 kuruş, 1 kıyye revgan-ı zeytinden 4 kuruş ile elde edilmekteydi. Ayrıca üç dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 37 kuruş, 1845 senesinde 10 kuruş gelir elde etmekteydi. Bu gelirlerin karşılığında da 377.5 kuruş temettuat ödemekteydi.

Temettuat defterlerimizden tesbit edebildiğimiz bu camiler yanında Tire'de şu camiler de bulunmaktadır. Bu camiler hakkında üzerinde çalışma yaptığımız bu defterlerde bir bilgi edinemedik.

Hüsamettin Camii=Hasırpazarı Camii

Gön Pazarı ve Balık Pazarı camii olarak da anılmaktadır. Şeyh Hüsamettin son dönem beylik devri kadılarında olup, cami tek kubbeli camilere örnek olup, 1384 yılında yaptırılmıştır. Eskiden Eski Hasır Pazarı olarak adlandırılan Yeni Mahalle'de bulunmaktadır.⁵⁶ Tire'nin ilk çarşı camisidir. Minaresi geniş ve kısa gövdelidir. Yapının alt kısmında dükkânlar bulunmaktadır. Caminin doğusunda Vakıf Hanı (Karamülazım/Haraphan) varken, bugün bu yapı iş yerlerine dönüşmüştür.

Rum Mehmet Paşa Camii

Tek kubbeli camilere örnek olup, Fatih Sultan Mehmet'in veziri tarafından 1472 yılında yapılmıştır. Duatepe Mahallesiindedir.⁵⁷

Gazzazhane Camii

1457 yılında Hoca Kemal tarafından yaptırılmıştır. Yeni

Mahalle, Fevzi Paşa Caddesinde bulunmaktadır.⁵⁸

Lütfü Paşa Camii

Tek kubbeli camilere örnek olup, 1510 yılında Yavuz Sultan Selim Damadı tarafından yaptırılmıştır. Yeni Mahallede Hükümet konağı ile belediye Dairesi arasında yer alan eski hayvan pazarında bulunmaktadır. II.Bayezıt zamanında saray hizmetine alınan Lütfü Paşa Beylerbeyilik rütbesine getirilmiş, Kastamonu, Karaman, Suriye gibi yerlerde bulunmuş, 1537'de vezir olmuş, Yavuz Sultan Selim'in Kızı Şahhuban Sultan ile evlenmiştir. Tire'de yaptırdığı caminin kiblesindeki kabrin başı ucundaki taşta;"*Bani-i Cami-i Şerif / Yavuz Sultan Selim / Damadı Lütfü Paşa / tamiri sene 1322*" yazılıdır. Bu kabrin Lütfü Paşa namına yapılmış bir makam olması gerekmektedir⁵⁹.

Kazanoğlu Camii

Tek kubbeli camilere örnek olup, Kazanoğlu yapımıdır⁶⁰. Duatepe mahallesinde bulunmaktadır.

Karahayrettin Camii=Kütük Cami

Tek kubbeli camilere örnek olup minaresi kötü olduğu için Güdük=Kütük Cami diye anılmaktadır. Eskiden Mısırlı diye anılan Ertuğrul Mahallesindedir⁶¹.

Yoğurtluoğlu Camii

Avlusu medrese olan bu cami 1442 yılında Yoğurtluoğlu Mehmet Bey tarafından yaptırılmıştır. Halk arasında "Yavukluoğlu camii" olarak bilinir. Kuzeyinde rasathane yer almaktadır. Turan Mahallesinde bulunmaktadır⁶².

Karakadı Mecdettin=Karagazi Camii

Avlusu medrese olan bu cami 1584 yılında Karagazi olarak da bilinen bu cami eskiden Taşpazarı olarak adlandırılan İpekçiler mahallesindedir. Anlaşıldığına göre cami "Üç Lala" tarafından yapılması nedeniyle de "Üç Lala Camii" olarak anılır. Evliya Çelebi bu cami ile ilgili olarak şu bilgileri sunmaktadır. "*... gayet musannadır ve kubbe-i latifi kurşun gibidir ve bu şehirde böyle kaşi çini ile mebni minare-i mevzunu musanna yoktur...ve burmadır...Ve haremide abdest havuzu icre fevvaleri var kim naşiden fevri hayat bulur... Ve*

*hareminin canib-i erbaasında medrese ve darü'l-hadis hücreleri vardır..."*⁶³.

Molla Arap Camii

Şehrin 2 km. kuzeybatısında ve Yahşi Bey Vakfı (ovası) arazisinde bulunur. 1491 tarihinde II. Bayezid'in Şeyhülislamı olan Mollaarap ismiyle Zeynüttin Ali Arabi tarafından yaptırılmıştır. Kanuni döneminin Şeyhülislamlarından olan Tire'li Bostani Mehmet Efendi bu medresede okumuş ve meşihat makamına kadar yükselmiştir⁶⁴.

Tire'de camilerin çokluğu ile birlikte mescidlerin de önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. H. 1317/M. 1899-1900 ve H. 1326/M. 1908 yılı Aydın Salnamelerinde Tire'de 65 Mescid bulunduğu belirtilmektedir. Bu mescidler şöyle sıralanmaktadır⁶⁵:

Abalışeyh, Abdülvehap, Amal Dede, Aydınlı Hoca, Buğday Dede, Çanakçı, Cevizli, Darü'l-Hadis, Darü'l-Kurra, Derviş Gazi, Ekin Hisarı, Eski Tella Dede, Güldanlı, Hacı Kalfa, Hacı Mehmet Pamukoğlu, Jurnal Mescidi, Kalamus, Karagazi, Karapınarlı, Kavakdibi, Kazgıroğlu, Ketenci, Kundakçı, Mürtaza, Mustafa Ali Ağa, Necip Paşa, Odunpazarı, Palatır, Sağıroğlu, Selvili, Sofuköy, Sırhatun, Tabakhane, Yamukoğlu, Yassıyol, İpekçiler, İsmail Efendi, Zincirli, Şemsi Mescidleri.

Kavakdibi Mescidi

Bugün İstiklal Mahallesinde yer almaktadır. Burada Salih Efendi ibn-i İbrahim⁶⁶ imamlık yapmaktaydı. 180 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da 213.5 kıyyelik üzümünden 160 kuruş, 2 kıyye revgan-ı zeytinden 8 kuruş ve 12 kuruş harir-i ham hasılatından elde edilmekteydi. Ayrıca, 7 dönüm mezru tarladan 1884 senesinde 120 kuruş, 1845 senesinde 480 kuruş; 12 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 72 kuruş, 1845 senesinde de 36 kuruş gelir elde edilmekteydi. 8 dönüm gayr-i mezru tarlası ve 1 merkebi vardı. İcar olarak 1 kahvehaneden 60 kuruş ve dükkandan da 140 ve 40 kuruş da vakıf geliri bulunmaktaydı. Bu gelirlerin karşılığında da 1865.5 kuruş temettuat ödemekteydi.

Buğday Mescidi'nde Çadçadoğlu Hafız İbrahim Efendi bin bin Mehmed⁶⁷ imamlık ve Çulha esnafılığı yapmaktaydı. 50 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da 67 kıyyelik üzümünden 50 kuruşdan elde edilmekteydi. Ayrıca, 5 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 500 kuruş, 1845 senesinde 600 kuruş gelir elde etmekteydi. Bu

gelirlerin karşılığında da 800 kuruş temettuat ödemekteydi.

Debbağhane Mescidi'nde Tatlıcızade Mustafa Efendi bin Mehmed⁶⁸ imamlık ve Papuş kalıpçısı esnaflığını yapmaktaydı. Sanatından elde ettiği gelir karşılığında 600 kuruş temettuat ödemekteydi.

İpekçizade Mescidi'nde Şeyh Mehmet bin Mustafa⁶⁹ imamlık yapmaktaydı. Bir önceki yıl 80 kuruş vergi ödeyen imam, 12.5 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da 10 kıyyelik üzümden 7.5 kuruş ve 5 kuruşluk harir-i hamdan elde edilmekteydi. Ayrıca, 1 dönüm üzüm bağından 1844 senesinde 75 kuruş, 1845 senesinde 45 kuruş; harir-i ham'dan da 50 kuruş gelir elde etmekte ve Bayındır'da zeytinliği bulunmaktaydı. İcar olarak 1 sabunhaneden 100 kuruş, 1 urgancı karhanesinden de 120 kuruş geliri bulunmaktaydı. Bu gelirlerin karşılığında da 645 kuruş temettuat ödemekteydi.

Doğancıyan Mescidi'nde Hacı Naim Efendi bin el-hace İshak Efendi⁷⁰ imamlık ve Sultan Selim Han Medresesi'nde müderrislik yapmaktaydı. 194 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. bu da 200 kıyyelik üzümden 150 kuruş ve 11 kıyyelik revgan-ı zeytten 44 kuruş ile elde edilmekteydi. Ayrıca, 15 dönüm üzüm bağından 1844-1845 senelerinde 1500 kuruş; 30 sak zeytin eşcarından da 1844 senesinde 440 kuruş ve 1845 senesinde de 1200 kuruş; 1.5 dönüm mezru tarladan da 1844 senesinde de 90 kuruş 1845 senesinde de 80 kuruş elde etmekte ve Bayındır da zeytinliği bulunmaktaydı. icar olarak 5 dükkândan da 126 kuruş, fırından 5 kuruş gelir bulunmakta ve 1 karasığır düvesi bulunmaktaydı. Bu gelirlerin karşılığında da 2366 kuruş, temettuat ödemekteydi.

Dülgerler Mescidi

Dülgerler Mescidi'nde Mekikcioğlu Hacı Mustafa Efendi ibni Hacı İmam Mehmet⁷¹ imamlık yapmaktaydı. Bir önceki yıl 200 kuruş vergi ödemekteydi. 26 kuruşluk bir aşar toplamı bulunmaktaydı. Bu da 13 kıyyelik üzümden 10 kuruş ve 4 kıyyelik revgan-ı zeytten 16 kuruş ile elde edilmekteydi. Ayrıca 2 dönüm üzüm bağından, 1844 senesinde 100 kuruş ve 1845 senesinde 430 kuruş; 41 sak zeytin eşcarından da 1844 senesinde 160 kuruş ve 1845 senesinde de 40 kuruş 40 kuruş gelir elde etmekte Bayındır Uşak Meşhedi'nde zeytin eşcarı, 6 dönüm gayrimezru tarla sahibi ve bir erkek bargir sahibi bulunmaktaydı. İcar olarak 1 dükkândan 18 kuruş geliri bulunmaktaydı. Bu gelirlerin karşılığında da 478 kuruş temettuat ödemekteydi.

Emevî Hatîr Defterlerinde Çirâk Yerlerini Tespîttir Edemediğimiz Diğer Mahalle İnanımları²²:

11

MAHALLE ADI	İSİM	MESLEK
Abî İnanım	Haccısalıvâde Şeyh Mehmed Efendi bin Ahmed	Mahalle İnanım ve Mesceid Mütevelli
Aşık	İnanım Ahmed Efendi bin İbrahim	Mahalle İnanım
Dehşet Şimşir	İl-i Hacc Hatîz İsmail Efendi bin Moalla Hıseyin	Mahalle İnanım ve Tıpçı Ecdakisi
Ekinhisari ve Dâkemiye	Mentesçioğlu Hatîz Mustafa bin Süleyman	İnanım ve Çuhacı
Hacı Fakihler	Seçoğlu Hatîz, Salih bin Mustafa	İnanım
Hoca Belganyış	Mısracı Moalla Mehmed bin Hacı Hasan	İnanım
Hoca Belganyış	Yörük İnanım Hacı Hıseyin Efendi bin Abdullâh	İnanım
Karaca Ali	Niv-iâkbeği Moalla Mustafa bin İbrahim	Mahalle İnanım
Kıtlapı	Hacı Hasan Efendi İbn-i Hıseyin	İnanım ve Keçebe
M Çelçel ve Ağrıyanın	Leşhioğlu İbrahim Efendi bin Abostafa	Mahalle İnanım
Mert Ağacı	Tarımeneoğlu İbrahim Efendi İbn-i Ahmed	Hacı Mehmed Ali Ağrıyanın ve Çarşı Yarırcısı
Mert Ağacı	Derçioğlu Hatîz Hıseyin İbn-i Moalla Mehmed	İnanım, Muhlisler ve Tıpçı Kalırcısı
Murtaza ve Alihan	Seyyid Ahmed Efendi bin Mehmed	İnanım
Murtaza ve Alihan	Heçşirif Mehmed Efendi İbn-i Mehmed	Köy İnanım
Şehirderesi	Hacı Ahmedoğlu Hasan Efendi bin Abdullâh	İnanım ve Tıpçı
Şeyh Köyü	Ziaretioğlu Mehmed Efendi bin Mehmed	İnanım ve Meclis Hocası
Tarıkçı	Bahıyabodulu Hacı Süleyman Efendi İbn-i Abdülkerim	İnanım ve Çuhacı
Tunung	Hacı İnanım Mustafa bin Süleyman	İnanım
Uşuki	El-i Hacc Abdullâh bin Yefeddâh	Mahalle İnanım
Yadılar	Uzun Alıvâde Süleyman Efendi İbn-i Ali	İnanım ve Urgançı
Yunus Emre	AK Hatîz Hatîz Abostafa bin İbrahim	

Tablodan da anlaşılacağı gibi 40 mahalle temelinde ele alınan Tire merkez yapılanmasında, 32 mahallenin imam ve bunların yan mesleklerini tespit etme olanağına sahip olduk. Bunun yanında yukarıdaki listeden de anlaşılacağı üzere imam yanında 11 mahallede de diğer cami görevlilerini tespit ettik.

Örneğin; 32 mahallede bulunan imamların 26'sının 1707.01 kuruş aşar ödedikleri anlaşılmaktadır. Bu kaynak da, şair (2 kişi), hınta (1 kişi), ak darı (1 kişi), çavdar (1 kişi), üzüm (25 kişi), revgan-ı zeyt (8 kişi), zeytin (3 kişi), harir (5 kişi), duhan (1 kişi), penbe (1 kişi), bostan (2 kişi)'dan sağlanmaktadır.

Bunun yanında 10 kişinin toplam 143.5 dönüm mezru tarlası, 25 kişinin toplam 146.5 dönüm üzüm bağı, 15 kişinin de toplam 595 eşcar zeytinliği bulunmaktaydılar.

9 kişinin de Bayındır merkezde zeytinliği, yine Bayındır Peşrevli'de, Yakacık' da Uşak Meşhedi'nde, Canikler'de zeytinliği ve 1 kişinin de ayrıca 12 adet arı kovanı bulunmaktaydı.

Bütün bunların karşılığında 40 kişi 27.569.02 kuruş toplam temettuat ödenmekteydi.

İmam yanında müezzin, vaiz, hatip, müftü, muvakkit ve kayyum mesleklerinde de şu oranları tespit ettik.

40 mahalleden 11'inde bu meslekleri görmekteyiz.

Örneğin; 6 mahallede tespit ettiğimiz müezzin ve vaizlerin 7'sinin 197 kuruş aşar ödedikleri anlaşılmaktadır. Bu kaynak şair (1 kişi), hınta (1 kişi), üzüm (6 kişi), revgan-ı zeyt (3 kişi), duhan (1 kişi), penbe (2 kişi), bostan (1 kişi)den sağlanmaktadır. Bu ürünler arasında da üzümün en yüksek oranda olduğu anlaşılmaktadır.

Bunun yanında 3 kişinin toplam 14.5 dönüm mezru tarlası, 6 kişinin toplam 28 dönüm üzüm bağı, 5 kişinin de toplam 51 sak zeytin eşçarı; 2 kişinin Bayındır Falaka ve Canikler'de zeytinliği bulunmaktaydı.

Bütün bunların karşılığında 8 kişi 4.649 kuruş toplam temettuat ödemekteydi.

Hatip ve müftü mesleklerinde ise 3 mahallede iki kişinin 27.05 kuruş aşar ödediği anlaşılmaktadır. Bu kaynak da, üzümden sağlanmaktaydı.

Bunun yanında 2 kişinin toplam 9 dönüm üzüm bağı bulunmaktaydı.

Bütün bunların karşılığında 4 kişi, 1.71 kuruş toplam temettuat ödemekteydi.

Muvakkit ve kayyum mesleğinde de 4 mahallede 3 kişi 69

kuruş aşar ödemekte, bu kaynak da şair (1 kişi), üzüm (3 kişi), revgan-ı zeyt (1 kişi) zeytin (1 kişi) den sağlanmaktaydı. Bu ürünler arasında da üzümün en yüksek oranda olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında 4 dönüm mezru tarlası, 3 kişinin toplam 7.5 dönüm üzüm bağı, 3 kişinin de toplam 32 sak zeytin eşcarı bulunmaktaydı.

Bütün bunların karşılığında 4 kişi 2.092 kuruş toplam temettuat ödemekteydi.

Mütevellilik görevinde ise, iki mahalleli bir kişi 12 kuruş aşar ödemekte, bu kaynak da şair (1 kişi) den sağlanmaktaydı. Bunun yanında 1 kişinin 8 dönüm mezru tarlası bulunmaktaydı. Bütün bunların karşılığında 3 kişi 1881.5 kuruş toplam temettuat ödemekteydi.

Son olarak da şunu belirtebiliriz ki; Tire merkez yapılanmasında temettuat defterleri çerçevesinde belirlediğimiz tarım, sanayi, ticaret ve üretime katılmayanlardan oluşan üçlü meslek dağıtımında 2551 kişilik sayı üzerinde çalışılmıştır. Bunun sonucunda da 63 kişinin üretime katılmayanlar içerisinde koyduğumuz imam, müezzin, vaiz, karyum ve mütevelli meslek grubunda yer aldığı görülmüştür. Bu da % 2.5'luk bir meslek grubunu oluşturmaktadır.⁷³

DİPNOTLAR

- ¹ Tülay Ergil, **Tire Camileri**, İ.Ü.E.F. Sanat Tarihi Bölümü Mezuniyet Tezi, 1965-1966.
- ² **1317 Yılı Aydın Salnamesi**, s. 191; **1326 Yılı Aydın Salnamesi**, s. 347.
- ³ Ali Cevad, **Memalik-i Osmaniyyenin Tarih ve Coğrafya Lügatı**, 1313, s. 366.
- ⁴ **1317 Yılı Aydın Salnamesi**, s. 191; **1326 Yılı Aydın Salnamesi**, s. 347.
- ⁵ **Demokrat İzmir**, 30 Mart 1976.
- ⁶ Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara, 1991, s. 40, 91-92.
- ⁷ ML. VRD. TMT. 2714 Hane 91/No 1
- ⁸ A. Munis Armağan, **Belgelerle Beylikler Devrinde Tire**, İzmir, 1993, s. 47.

- ⁹ Tülay Argil, **Tire Camileri**
- ¹⁰ Faik Tokluoğlu, **Tire Çevre İncelemeleri**, İzmir, 1973, s. 39.
- ¹¹ Camilerin yapı tarzı için daha geniş bilgi için bkz. Tülay Argil, **Tire Camileri**; F. Tokluoğlu, **Tire Çevre...**, s. 37-41; İnci Aslanoğlu, "Tire Beylik Dönemi Camileri", **Türk Kültüründe Tire**, Ankara, 1994, s. 89-96; Faik Tokluoğlu, **Tire**, Tire, 1964, s. 18.
- ¹² Ulvi Yelken, "Tire Hakkında...", **Küçük Menderes...**, yıl 2, sayı 9, s. 3.
- ¹³ ML. VRD. TMT. No. 2667 Hane 5/No 5; ML. VRD. TMT. No. 2715 Hane 1/No 1
- ¹⁴ F. Tokluoğlu, **Tire**, s. 18-19
- ¹⁵ ML. VRD. TMT. No. 2677 Hane 1/No 1; Hane 48/no 1; Hane 41/No 1
- ¹⁶ T. Ergil, **Tire Camileri**.
- ¹⁷ ML. VRD. TMT. No. 2720 Hane 1/No 1
- ¹⁸ F. Tokluoğlu, **Tire Çevre...**, s. 38.
- ¹⁹ ML. VRD. TMT. No. 2717 Hane 2/No 1
- ²⁰ T. Ergil, **Tire Camileri**.
- ²¹ ML. VRD. TMT. No. 2714 Hane 1/No 1
- ²² Suraya Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, İstanbul, 1993, s. 50.
- ²³ A.M. Armağan, **Belgelerle Beylikler...**, s.34-35.
- ²⁴ Ulvi Yelken, "Tire Hakkında Muhtelif Eserlerde Görülen Yazılar", **Küçük Menderes Tire Halkevi Dergisi**, Yıl 2, Sayı 8, Ağustos 1941, s.6-7.
- ²⁵ U.Yelken, "Tire Hakkında...", **Küçük Menderes...**, Yıl 2, Sayı 9, Birinci Teşrin 1941, s.3-4.
- * Bugün Ödemiş ilçesi sınırları içerisinde yer alan Pirinççi köyünde bulunmaktadır.
- ²⁶ ML. VRD. TMT. No: 2709 Hane 117/No 117
- ²⁷ A.Munis Armağan, **Tüm Yönleriyle Tire II**, s.25.
- ²⁸ ML. VRD. TMT. No: 2695 Hane 15/No 1
- ²⁹ M.Necip, "Tire Asar-ı Hayriyesinden Yeni Cami ve Behram Kethüda", **Yeşil Tire**, 15 Birinci Teşrin 1931, ss. 6-8.
- ³⁰ F. Tokluoğlu, "Tirede Yeni Cami", **Küçük Menderes...**, Yıl 2, Sayı 7, Haziran 1941, s. 112.

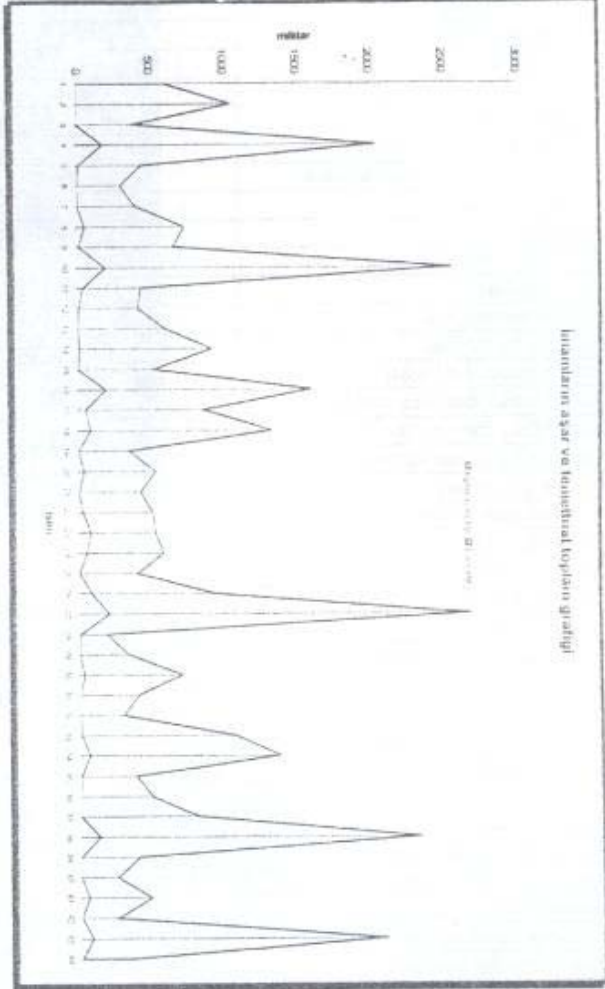
- 31 ML. VRD. TMT. No: 2742 Hane 21/No 23
- 32 ML. VRD. TMT. No: 2742 Hane 5/No 5; Hane 25/ No: 27
- 33 ML. VRD. TMT. No: 2742 Hane 36/No 38
- 34 ML. VRD. TMT. No: 2717 Hane 14/No 1
- 35 T.Ergil, **Tire Camileri**,
- 36 ML. VRD. TMT. No: 2735 Hane 1/No 1
- 37 F.Tokluoğlu, **Tire Çevre...**, s.37-38.
- 38 S. Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler...**, s.50.
- 39 U.Yelken, "Tire Hakkında...", s. 3.
- 40 ML. VRD. TMT. No: 2717 Hane 1/No 1
- 41 ML. VRD. TMT. No: 2715 Hane 72/No 1
- 42 A. M. Armağan, **Tüm Yönleriyle...II**, s. 25
- 43 ML. VRD. TMT. No: 2731 Hane 1/No 1
- 44 ML. VRD. TMT. No: 2738 Hane 49/No 49
- 45 ML. VRD. TMT. No: 2714 Hane 79/No 3
- 46 A. M. Armağan, **Tüm Yönleriyle...**, s. 25
- 47 ML. VRD. TMT. No: 2708 Hane 24/No 1; Hane 25/No 27
- 48 ML. VRD. TMT. No: 2695 Hane 14/No 1
- 49 A. M. Armağan, **Belgelerle Beylikler...**, s. 25-47.
- 50 F. Tokluoğlu, **Tire**, s. 18-19
- 51 ML. VRD. TMT. No: 2738 Hane 1/No 1
- 52 F. Tokluoğlu, **Tire**, s. 18-19
- 53 ML. VRD. TMT. No: 2708 Hane 1/No 1
- 54 Esat K. Ertur, **Tamu Yelleri** (Emekli Yargıç Hüseyin Kamil Ertur'un Anıları), Ankara, 1994, s. 1-2
- 55 ML. VRD. TMT. No: 2706 Hane 1/No 1
- 56 A. M. Armağan, **Belgelerle Beylikler...**, s. 25-47
- 57 F. Tokluoğlu, **Tire**, s. 18-19
- 58 A. M. Armağan, **Tüm Yönleriyle...**, s. 25; F. Tokluoğlu, **Tire**, s. 18-19

- 59 Cami için daha fazla bilgi bkz. T. Ergil, **Tire Camileri**; F. Tokluoğlu, **Tire Çevre...**, s. 37-41; İnci Aslanoğlu, "Tire Beylik Dönemi Camileri", **Türk Kültüründe Tire**, Ankara, 1994, s. 89-96; F. Tokluoğlu, **Tire**, s. 18-19
- 60 T. Ergil, Tire Camileri
- 61 A. M. Armağan, **Belgelerle Beylikler...**, s. 48
- 62 A. M. Armağan, **Tüm Yönleriyle...II**, s. 25
- 63 A. M. Armağan, **Belgelerle Beylikler...**, s. 48; U. Yelken, "Tire Hakkında...", s.3
- 64 Faik Tokluoğlu, **Tire Çevre İncelemeleri**, İzmir, 1973, s. 40-41
- 65 F. Tokluoğlu, **Tire Çevre...**, s. 127-128.
- 66 ML. VRD. TMT. No: 2674 Hane 17/No 1
- 67 ML. VRD. TMT. No: 2720 Hane 16/No 1
- 68 ML. VRD. TMT. No: 2667 Hane 1/No 1
- 69 ML. VRD. TMT. No: 2686 Hane 1/No 1
- 70 ML. VRD. TMT. No: 2686 Hane 32/No 32
- 71 ML. VRD. TMT. No: 2695 Hane 1/No 1
- 72 ML.VRD.TMT.No:2711 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT.No:2705 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT.No:2716 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT.No:2745 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT.No:2674 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT.No:2707 Hane 1/No 1; Hane 33/No 33; ML.VRD.TMT. No:2699 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT. No:2710 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT.No:2748 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT. No:2746 Hane 1/No 1; Hane 2/No 1; ML.VRD.TMT.No:2742 Hane 1/No 1; Hane 67/72; ML.VRD.TMT.No:2691 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT.No:2703 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT.No:2688 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT.No:2684 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT.No:2744 Hane 1/No 1; ML.VRD.TMT.No:2704 Hane 1/No 1;
- 73 Mehmet Başaran, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tire Kazası**, DEÜ. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 1997.

İMAMLARIN AŞAR VE TEMETTUAT TOPLAMINI GÖSTERİR LİSTE VE GRAFİK

İSİM	GRAFİKTEKİ İSİM NO	AŞAR TOPLAM	TEMETTUAT TOPLAM
Tatlıcızade Mustafa Efendi bin Mehmed	1		600
Hacı Hafız Ahmed Efendi bin Hüseyin	2		1058
Sebioğlu Hafız Salih bin Mustafa	3		385,5
Salih Efendi ibn-i İbrahim	4	180	1865,5
Mısırcı Molla Mehmed bin Hacı Hasan	5	13	430
Yörük İmam Hacı Hüseyin Efendi bin Abdullah	6		300
Sarı Hacı Hasanoglu Hafız İbrahim bin Hacı Mehmed	7	4	400
Seyyid Ahmed Efendi bin Mehmed	8	5,5	680
Seyh Mehmet bin Mustafa	9	12,5	645
Hacı Naim Efendi bin el-Hacc İshak Efendi	10	194	2300
El-Hacc Abdullah bin Vehuddin	11	37,5	400
Kabakoğlu Hafız Mustafa bin Mehmed	12	10,1	402,5
Tokadıoğlu Molla Osman bin Mehmed	13		600
Bademveli Hacı Hafız Mehmed bin Mustafa	14	15	900
Saraykövü Hafız Hasan Efendi İbn-i-Hacc Osman	15		520
Harmancıoğlu İbrahim Efendi ibn-i Ahmed	16	191	1403,5
Çadcaoğlu Hafız İbrahim Efendi bin Mehmed	17	50	800
Menteselioğlu Hafız Mustafa bin Süleyman	18	82,5	1241
Beysenirli Mehmed Efendi ibn-i Mehmed	19		350
Hacı Yusuf Efendi ibn-i Hacı Ahmed Efendi	20	39	488,2
İmam Ahmed Efendi bin İbrahim	21		425
Mekikcioğlu Hacı Mustafa Efendi ibn-i Hacı İmam Mehmed	22	26	478
Müy-tâboğlu Molla Mustafa bin İbrahim	23	80	445
Alasevri İmam Hafız Ali Efendi ibn-i Mehmed	24	52,5	525
Tesbihcioğlu İbrahim Efendi bin Mustafa	25		400
Uzun Alizade Süleyman Efendi ibn-i Ali	26	83	830
İncesuluzade Şeyh Mehmed Efendi bin Ahmed	27	205	2469
Derviş Hacıoğlu Seyyid Ahmed bin Mehmed	28	7,5	180
Çilingiroğlu Ahmed Resid bin Mehmed	29		330
Aydinli Mehmed Efendi bin Halil	30	30	660
el-Hacc Hafız İsmail Efendi Bin Molla Hüseyin	31		400
Derehoğlu Hafız Hüseyin ibn-i Molla Mehmed	32		300
Hacı Ahmedoğlu Hasan Efendi bin Abdullah	33	15	1050
Şerbetcizade Hafız Hüseyin Efendi bin Hacı Mehmed	34	64,5	1300
Şerifzade Mehmed Ali Efendi bin Hüseyin	35	7,5	377,5
Balıvanbolulu Hacı Süleyman Efendi ibn-i Abdülkerim	36		490
Hacı İmam Mustafa bin Süleyman	37		800
Sarı Hafız Mehmed bin İbrahim	38	130	2200
Hacı Hasan Efendi ibn-i Hüseyin	39		400
Zincircioğlu Mehmed Efendi bin Mehmed	40		250
Tekveli Hafız Hüseyin bin Musa	41	49,5	429
Çırcıoğlu Hafız İbrahim bin İbrahim	42		250
Ak Hacı Hafız Mustafa bin İbrahim	43	75	2018
Hacı Şeyh Mehmed Efendi bin Mustafa	44		350

İstanbul'un aşar ve topraknal kopluğun grafiği

MÜEZZİN, VAİZ, HATİB, MÜFTÜ, MUVAKKİT, KAYYIM VE
MÜTEVELLİ'LERİN AŞAR VE TEMETTU TOPLAMLARI LİSTESİ

İSİM	GRAFİKTEKİ İSİM NO	AŞAR TOPLAM	TEMETTUAT TOPLAM
Çelmeoğlu Molla Mehmed bin Hacı Ali	1	7,5	687,5
Muv-tâboğlu Molla İbrahim bin Molla İbrahim	2	19,5	513
Eskici Osman Efendi ibn-i Ömer	3	9,5	392,5
Hafız Mehmed bin Hasan	4	66,5	467
Müezzinoğlu Mehmed bin Mustafa	5		614
Elifioğlu Hasan bin Hüseyin	6	39	790
Eskici Haliloğlu Müezzın Mustafa bin Halil	7	5,5	652,5
Fahreddin Efendi bin el-Hacc Hasan Hamid Efendi	8	49,5	532,5
Sarı Kırlioğlu Hasan bin el-Hacc İbrahim	9	9	90
Kayyum Hacı Halil bin Ömer	10	40,5	805
Kayyum Ahmed bin Hasan	11	19,5	897,5
Saatçi Hafız Mehmed bin Mustafa	12		300
Ahmed Efendioğlu İbrahim Efendi bin Ahmed	13	22,5	201
Eyyanzade Ali Efendi bin İbrahim	14		400
Mucellid Yusuf Efendi bin Mustafa	15		200
Berber Ahmedoğlu Hafız Ali bin Mehmed	16	5	270
Cilingiroğlu Mehmed bin Mehmed	17		315
Köleoğlu Ali Ağa bin Abdullah'ın Uvevi Kerimesi Ayşe Hatun	18		866,5
Dağ Ağası Hacı Ali bin İsmail	19	12	700

Diğer Din Görevlileri Aşar ve Temelhat Toplam Grafiği

İNŞAATLARI İÇİŞİLERİ BAKANLIĞI

